

New reading of the Economic Theory – “Yes” or “No”

Ivan Iliev¹

„За” и „против” новия прочит на икономическата теория

Иван Илиев¹

„Новата” икономика като теория и практика в своето диалектично единство (и неизменно противоречие) изкрystalизира постепенно още от средата на XX век, за да получи мощен тласък и в институционален план в началото на XXI век. Този постулат се потвърждава и от формулирането на Лисабонската стратегия за икономика на знанието, като основа за развитието на глобалната икономика и обществото през следващите години. Несъмнено, една от основните причини за нейната поява е изчерпването съдържанието на «индустриалното общество» и замената му с постиндустриалното, глобалното, «информационното общество», световното рисково общество или обществото на знанието.

Естествено е да се приеме, че с анализа на новата икономика, интуитивно се подразбира появата на ново поколение, обкръжено от цифрова информация с нейната глобализация, откритост и свръхбърза скорост на предаването ѝ: а също така и епохата на Интернет, който коренно промени не само методите и характера на нашата дейност, но и строго възприетия от миналото монистичен характер на науката и превръщането от подобен контекст на икономиката в полипарадигмална наука. Подобно на проблемите на всяко младо поколение в началото на своето развитие, и в прагматичен, и в теоретичен план, такива среща в младенческата възраст и «новата» икономика. А това несъмнено налага необходимостта от анализ на най-значимите от тях, предизвикани от феноменалните открития през последните години.

Основният проблем, който трябва да се реши най-напред е дефиниционната област, и тя следва да бъде постоянен обект на по-задълбочено изследване. Кратката ѝ история констатира цяла дузина причудливи наименования, които са своеобразни жалони трасиращи пътя на цялостното развитие и утвърждаване.

Едно от най-ранните наименования е «цифровата» икономика, което има сравнително най-дълга история и се използва от 50-те години на миналия век. Паралелно с него битуват термините «символна икономика», свързана с обработката на символи или като цяло «умствена работа», «свръхсимволната икономика», появила се с първите компютри от

средата на миналия век, «електронна» или «онлайн», а също и «виртуална» икономика. Междувпрочем, терминът «електронна икономика» (е-икономика) е обединяващото звено на други атрактивни термини от типа на интерактивната, информационната икономика, която е съставна част от индустриалното общество или онлайн икономиката, свързана с дистанционното обучение и образование за цял живот, както и редица други термини [1].

Електронната икономика може да се представи като динамична система на интеракции между гражданите, бизнеса и държавата с цел капитализация на влиянието върху онлайните технологии, за да се постигнат социални или икономически ползи. Общата ѝ семантична оценка е в границите на четири понятия или смислови значения, като нейни основни теоретични структурни постулати:

- околна среда (Environment) с акцент върху електронната търговия и електронното правителство. Характеризира се с изобилие на условия за развитие на електронна търговия и предоставяне на електронни услуги чрез политическото лидерство, регулаторната рамка, иновацията, потенциалните възможности и уменията в областта на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) на значителна част от населението, възможността (и стойността) за достъпа до информация;

- готовността (Readiness), като организирана способност на националните икономически фактори – гражданите, бизнеса и държавата да капитализират възможностите на подобни предизвикателства към околната среда и да получат достъп до съответните компютърни конфигурации;

- разбиране и използване (Uptake and Use) онлайните услуги, на капацитета и сложността на употребата им. За гражданите сложността се изразява в „сърфирането” и използването на електронната поща за различни трансакции или публикуване на обяви, рекламни съобщения, уебстраници и т. н.;

- въздействието (Impact) се описва като степеня, в която усвояването на онлайн услугите променя поведението на гражданите и трансформира бизнеса.

Новата икономика, в качеството ѝ на информационна е основана предимно на производството и използването на знанието като съставна част на постиндустриалното устройство на

¹доц. д-р Иван Илиев
Стопански факултет, Технически университет- София

обществото, а нейната инфраструктура е световната информационна мрежа – Интернет. Така, че, тя е и Интернет-икономика, доколкото чрез Интернет-системата извежда на преден план информацията и последващата ѝ трансформация в знание за бизнеса и организациите в поредните ѝ модификации – онлайн икономика, мрежова икономика, икономика на правите (хоризонтални) връзки. Разбира се и с отчет в развитието на глобалните процеси на съвременността и глобална мрежова икономика. С масовото навлизане на компютрите в едва ли не във всички сфери на обществена дейност, коренно се промениха процесите развиващи се вътре в националните икономики (на микро и макроравнище), и в интернационален план (мега и мета равнище) се наложи промяна в традиционната неокласическа парадигма в развитието на икономическата теория

Към края на ХХ в., достатъчно ясно се определиха някои черти, които несъмнено, ще станат доминиращи признаци на икономиката през настоящия век. Съвременните постижения в развитието на глобалните ИКТ формираха и глобалната електронна среда за икономическата дейност, която на своя ред открива нови възможности за организационен и институционален дизайн в бизнеса и другите сфери на социално-икономическата дейност на човека. Едно от наименованията на новата среда – „мрежова икономика”(networked economy), често се споменава в съчетание с термина „глобална”. В доклад на Европейската комисия, глобалната мрежова икономика се определя като „среда, в която всяка компания или индивид, намиращ се в дадена точка от икономическата система, могат да контактуват лесно и с минимални разходи с всяка друга компания или индивид по повод на съвместна работа, за търговия, обмен на идеи и ноу-хау или просто за удоволствия”[2]. Руският изследовател Р.И.Цвилев свързва възникването на мрежовата икономика с развитието на информационните технологии, което води до еволюция на съвременните системи, формирането на непазарни механизми за регулиране на икономиката и нови, мрежови организационни структури. „В резултат възниква своего рода не отраслова, а мрежова икономика, която се основава предимно на хоризонталните връзки [3].

Аналогично определение фигурира в частта "New economy" на енциклопедията за новата икономика [4]. Върху горната методологична база може да се проследи възникването на мрежовата икономика по примера на реалната икономическа практика на развитите страни като се открият основните моменти при формирането на теорията за мрежовите форми на икономическото управление. От подобен аспект ще открием четири основни етапа, които по наше скромно мнение определят формирането и разширяването мащабите на мрежовата икономика именно: 1) развитието и приложението на Интернет-технологиите; 2) определяне мащабите на икономическата дейност; 3) създаване на мрежови форми на организация; 4) изграждане на нови

институционални структури. За всеки от тези процеси има достатъчно примери за социално-икономическите приложения на Интернет-технологиите, описани са и евентуалните последици. Едно от приложенията – дистанционните трудови отношения (телеработа) – е приоритет в дефиницията на мрежовата икономика, което е лакмуса за плюсовете и минусите в развитието на нейната теоретична концепция.

Макар, че за информационната революция, за информационното общество и информационната икономика започна да се говори още през 70-те (например, А. Тофлър и П. Дракър) години на ХХ век и футуристичните предсказания до-голяма степен се сбъдват, представлява за учените-икономисти доста неочаквано събитие. Доказателство за това е неоспоримият факт, че публикациите, посветени върху преосмислянето на извършващите се нови форми на икономически ред и организация, от икономическата теория засега, не са така много. Нещо повече, мрежовата икономика вече е статистически регистриран факт и достатъчно отчетливо се виждат процесите, които постоянно усилват нейното влияние върху световното развитие. Привлекателността и ефективността в нейното развитие ще зависят от наличието в нея на критическа маса от икономически агенти и съответна инфраструктура, подпомощи тяхната дейност (темата получи названието "network externalities").

Многобройните опити на индивидите и организациите да използват възможностите на глобалната мрежа водят до неимоверно разширяване мащабите на социално-икономическата дейност в мрежовата икономика. Това дава на хората и нови непознати инструменти за реорганизация на формите на тяхната съвместна дейност, за разработка принципите на "мрежовата организация". Масова практика е приложението на въпросните принципи при модернизацията на действащите или създаването на нови организации, което им придава ново качество и ги отличава както от йерархическата, така и от пазарната форма на организация.

Разновидностите на икономическата инфраструктура стават по-ефективни, когато се използват възможностите на Интернет-технологиите. Всичко това по съвкупност води към модернизация на инфраструктурата в икономиката и създаване на мрежови институционални структури на Интернет-технологиите, като първооснова за развитие на новата икономика. В тази връзка процесът на възникване на новата икономика както вече предпоставихме, може условно да се раздели на четири етапа.

Първият етап, предполага създаването на техническите условия за формиране и разширяване мащабите на мрежовата икономика, и е свързан с перманентното развитие и разпространение на Интернет-технологиите, които са в непрекъснати иновации. Прилаганите традиционни Интернет-технологии, за оперативен обмен и разпространение на информацията (текстова, звукова, видео и т.н., електронната поща и основаните на тази база групови

дискусионни форуми), а така също средствата за създаване и поддържане на информационните ресурси (уеб-страници) в мрежата Интернет ще продължат да съществуват. Но, супермодерните Интернет-технологии, все повече разширяват приложението си и се очаква да оказват съществено влияние върху мрежовата икономика, а оттам и върху обществото като цяло, а именно:

а) средствата за групов работна на разпределените по географски принцип участници в съвместната дейност, които позволяват да се икономисат съществени ресурси, свързани с териториалното преместване на работниците (като се отчита значението и ролята на географските информационни системи - ГИС);

б) технологията на "интелектуалния агент", създаваща ефект на постоянно присъствие в мрежата на инфоробот, програмиран от стопанинът му за събиране и филтрация на необходимата информация, за търсенето ѝ от хората и организациите (според зададените критерии), за преговори с други интелектуални агенти и т.н. Дори да изглежда като фантастика, тя ще е в състояние да доведе до: чувствително намаляване на информационното пренатоварване на участниците в мрежовата икономика; повишаване скоростта и ефективността на процедурите за преки контакти; провеждането на преговори; поддържането на съглашения и т.н.

Вторият етап за формиране на мрежовата икономика се свързва с пренасяне в електронната среда на Интернет мрежата на най-различни видове от социално-икономическата дейност на съвременното информационно общество. Прехвърлянето на традиционните дейности в Интернет се стимулира от най-различни международни и национални форуми и организации. В тази връзка от значение е: решението на Световната търговска организация (СТО) да освободи от облагане с мито данните и програмните продукти, придобити и доставени чрез Интернет; утвърдената от Комисията за Европейското Сътрудничество в Петата Рамкова Програма за развитие на науката и технологиите с цел създаване на благоприятни условия за използване предимствата на Интернет-технологиите от частните лица и бизнеса в Европа. Подобно съдържание имат VI и VII Рамкови програми, поредицата от конференции на Г-8 относно електронната търговия. А някои страни вече имат собствени програми за стимулиране и развитие на мрежовата икономика [5]. В САЩ при продажба чрез Интернет действа мораториум за изземване на данъка върху добавената стойност (ДДС), който обикновено съставлява 5-10% от цената на стоката. [6]. В Европейския съюз са в сила национални програми за развитие елементи от мрежовата икономика (електронна търговия, методите за дистанционна работа, е-правителство и т.н.[7].

Третият етап за формиране на мрежовата икономика е свързан с превръщането на традиционните организации в мрежови структури. Трансформацията обхваща съвкупната вертикала в

икономиката като засяга не само отделните фирми, но и транснационалните компании, международните обединения, регионалните пазари и предполага отсъствие на властови орган, упълномощен да разрешава възникващите в рамките на обмена спорни въпроси. Така, мрежовата организация може да се представи като група лица, осъществяващи процеса на нейното управление на колективна и равноправни основа. На практика, мрежовата модернизация на организациите, означава активно използване на информационните технологии, и определено намаление дела на традиционните йерархически форми на управление за сметка на повишаване дела на колективните форми.

Създаването на новите мрежови форми на организация и модернизацията на съществуващите, се фокусира върху следните основни потенциални предимства:

1. Икономия от преместване. Приемливите (спрямо доходите в развитите страни) разходи за включване към мрежата Интернет практически от всяка географска точка сведоха до минимум ограничаващите географски фактори върху участниците в съвместната дейност. А използването им от транснационалните корпорации, с широка география на подразделенията си (IBM, Дженерал Дайнемикс, Хюлет Пакард, Federal Express и др.) позволява да се икономисват съществени средства от преместването на сътрудниците между офисите. Друг един клас примери - създаване на гъвкави структури на фирми и виртуални работни колективи от изпълнители, които не са привързани към определен офис и могат, например, с помощта на системи от мобилна връзка да поддържат необходимия контакт едни с други или с поръчителите във от зависимостта на своето географско положение [8].

2. Вътрешнофирмено информационно пространство. Лекотата, с която потребителите на Интернет-средата могат да публикуват информация и да получат открит достъп за създаване на информационни ресурси позволява да се снижат разходите за формиране поддържане на вътрешната информационна среда на организацията. Не случайно основаното върху системата на Интернет-технологиите вътрешнофирмено "информационно пространство" притежава свойствата на "управляема прозрачност": от външната среда са достъпни само разрешените информационни фирмени ресурси, а непосредствения достъп на сътрудниците до външните ресурси, практически е неограничен. В отговор на заплахата от "информационно препълване" и хаотичност на информационните процеси се създават специализирани системи за разпространение на оперативна информация - от персоналните канали, предназначени да обслужват един потребител, до глобалните информационни служби, разчетени за всички вкусове и потребности [9].

3. Колективно формиране на информационните ресурси. Простотата и оперативността при обмена на съобщения за групите и колективите от всякакъв вид и

размер, позволяват разширяване степента на участие на сътрудниците за формирането на вътрешна информационна среда на организациите. Интранет-мрежи спомагат бързо и оперативно да се информира целия екип за текущата ситуация, а също дават възможност на сътрудниците да влияят на оценката на ситуацията, да внасят свой принос в обсъждането и уточнението ѝ. Така най-важните сведения са мигновено достъпни за всички заинтересовани лица. Обратната информация от страна на сътрудниците става достойна на целия колектив с минималними резерви.

4. Вътрешнофирмена координация. Развитие на мрежата на Интернет средства за "колективна работа" създава прекрасни възможности за координация на съвместната дейност на различните професионални групи. Това може да се приложи

както на вътрешнофирменно равнище, така и на равнището на глобалните пазари. Евтините средства за организация на обратните връзки позволяват да се имитират и проиграт в реално време възможните икономически решения, в които е включен значителен брой участници. Нещо повече, освен отрицателните обратни връзки така характерни за индустриалната икономика, в новите условия могат да се използват успешно и обратните положителни връзки. В резултат на това се повишава точността на вземаните решения, а паралелно с това се подобрява координацията на дейността на участниците в общия процес на реализация на приетите решения. Значителното разширяване възможностите и повишаване качеството в координацията на дейността на различните конфигурации на колективите от изпълнители изменя съществено структурата на вътрешнофирмените разходи и предизвика появата на аутсорсинга.

Четвъртият етап от експлозивното формиране и разширяване на мрежовата икономика е пряко свързан със създаването на мрежови варианти на "хоризонтални" икономически структури, които да обслужват многообразието на организации в икономиката. Визираните структури често се наричат институционални и се представят като системи за съглашения между по-голямата част от членовете на обществото, които определят общите правила за най-типичните видове обществени взаимодействия. Към тях могат да се отнесат: търговията и финансовата инфраструктура, трудовите отношения, юридическата система и т.н.

Главният елемент на хоризонталните структури е връзката между техните отделни звена и единните правила регламентиращи работата им. Де факто, тези структури в икономиката (и визираните по-горе "организации") вече представляват от само себе си мрежи от връзки, които с преносът им в средата на мрежите от Интернет получават възможност да работят по-ефективно и в непрекъснат режим. Така, че най-натрапващите се и запомнящи се в настоящия момент иновации и внедрявания на Интернет-технологии принадлежат по начало на три от следните икономически институции: а) търговията; б)

финансите; в) трудовите отношения. А това е и формалната причина за една по – широка интерпретация от наша страна, на модернизацията на трудовите отношения, най-вече чрез системата телеработа.

От преноса в Интернет на други видове хоризонтални структури най-големите очаквания се свързват с модернизацията на трудовите отношения по пътя на предаването им на мрежовите форми. Понастоящем, в сферата на дистанционните контакти между работодателите и изпълнителите се наблюдава активно развитие на техническите средства и формиране на алтернативи и съвременни норми за поведение на страните, като офшоринг, аутсорсинг, телекомутинг и т.н. В България подобни иновативни възможности засега не са толкова известни (а и условията за тях още не са създадени), затова си позволяваме по-подробно описание на тези иновации.

Формирането на съвременните модерни дистанционни отношения между работодателите и техните сътрудници (а не работници), т.е. "телеработата" или "телекомутинга", са само незначителна част от обективния процес на децентрализация на дейността във времето и пространството. Общият елемент на телеработата във всичките ѝ прояви е практическото използване на телекомуникациите, компютрите, а също така и Интернет-технологии (по същество интегрираната форма на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) за съществено позитивно изменение на традиционната география във вековната трудовата дейност.

Краткият исторически екскурс показва, че първоначално се появява терминът "теледостъп" или "телекомутинг" (telecommuting), и е бил въведен от Джек Найлс (САЩ) през 1976 г., за да обозначи определен тип дистанционна работа по договор. Терминът "телеработа" се въвежда в употреба от Европейската Комисия в края на 80-те години на XX век. Сам Найлс коментира различието в термините така: "Сега аз съм телеработник, а не «телекомутиър», тъй като работя изцяло в дома и моят дом е център на нашата компания. Когато аз бях телекомутиър, работех за други работодатели, чийто офис се намираше на разстояние" (фрагмент от дискусиата в електронния форум на Европейската онлайн асоциация за телеработа - ЕТО).[10].

Интересът към концепцията за телеработата възниква след първите петролни кризи (в началото на 70-те години). С оглед на икономии на енергоресурсите се появяват предложения да се използва потенциала на информационните технологии за замяна на реалните пътувания с електронните комуникации и намаляване по този начин, прекомерното използване на транспорта. Найлс провежда редица сравнителни изследвания на теле- и обикновените работници, основно, служещи. Получените резултати потвърждават ефективността на телеработата (производителността на труда и качеството на работата не се снижава, а често се оказва

по-високо отколкото, при традиционната офисна организация), и снижение на транспортните и енергийните разходи (по-малко се е използвал автомобил за пътуване до работата, икономисани са разходи за офисно пространство и потребление на електро- и топлоенергия). При това, телеработниците се справят по-добре с възникналите проблеми при съчетанието на работата с техния личен и семеен живот.

В Европа един от популяризаторите на телеработата от 1989 г., е Европейската комисия (ЕК), чийто интерес е насочен към реформи в областта на общата селскостопанска политика и стимулиране ръста на не-селскостопанските видове заетост в селските райони. През 1993 г., Комисията разработва документа "Ръст, конкурентоспособност, заетост - проблеми и пътища в 21 век", с основен приоритет ускореното развитие в Европа на Информационното общество, в който фигурира и телеработата. Още през 1989 год., холандското Министерство на транспорта се заинтересувало от телеработата при планиране на транспортната политика, а някои страни от ЕС (например, Италия, Швеция, Австрия) последвали примера на Холандия. Като правило, лидери в предвижване на програмите по телеработа са големите компании, тъй като най-вече самите те са въввлечени в развитието на средствата за телекомуникации и информационни технологии.

Днес, почти всяка страна от старите членки на ЕС е създала или създава асоциации по телеработа, които са твърде разнообразни: търговски отделения на крупните компании, заинтересовани от телеработата, други обединяват в едно частни компании, държавни учреждения, научни общества и хора, имащи такива интереси, трети - съчетават гореспоменатата активност с опити за организация на пазара за телеработа и т.н. Обединяващото между тях е, че предоставят прекрасни възможности за контакт с всички лица и организации, заинтересовани от телеработата, а също така, удовлетворяват интереса на обществеността и средствата за масова информация откъм новите начини на работа, организация на заетостта, и стила на живот.

Телеработата създава условия за замяна на постоянния щат с временни изпълнители (outsourcing), при това много от видовете работа могат да се изпълняват на хиляди километри от офиса като пресичат националните граници на държавите. Освен това тя включва и дейността по "разпределените работни групи", чрез която, например, инженерно-конструкторската компания, използва три (и повече) групи специалисти в различни времеви зони, организира денонощна работа над срочните проекти, където всяка група предава на следващата да продължи работата до окончателните резултати. Към телеработниците може да се отнесат и т.нар. от Тофлър „невидими” работници, чието производство е за лично потребление, а не за размяна.

Както навсякъде, телеработата си има и своите противници. Отделни компании имат системи на

мениджмънт и общо равнище на култура, които все още не могат да се адаптират към предлаганото от новата форма на работа равнище на гъвкавост. Много мениджъри не са уверени в способностите си да "управляват от разстояние" и не вярват в съответните способности на персонала, а и подозират, че при работа у дома служителите ще са склонни и да лентяйстват. При това не всички задачи могат да бъдат реализирани на необходимото равнище в разпределената, самоуправяема среда. Съществуват много задачи, при чието изпълнение може да се спечели от тесните взаимодействия в група от изпълнители, събрани заедно в един офис, или от получения синергичен ефект от интензивно сътруднически се групи. В някои видове услуги на клиентите или дейностите по продажбата, от значение е колективния дух и вътрешната мотивация, които най-добре се генерират от мениджърите при личния контакт с непосредствените изпълнители. Битуват и мнения, че високия дял на чиновническата работа може да бъде добре изпълнена само при интензивен контрол.

Какво може да даде телеработата на конкретния индивид?!

Най-вече: намаляване на времето и разходите за транспорт; общо подобряване на условията за работа; поддържане на най-добър баланс между семейството и работата; по-пълноценно участие в обществения живот (при обичайния живот се губи много време за пътуване, има недостиг на време за местни инициативи, особено за живеещите в селски местности); съхранение на навиците (без да оставяш работата, да се грижиш за децата или близките си, или да бъдеш ангажиран с работа във фирмата и да запазиш навиците си и квалификацията); гъвкавия график на работа (свободата за започваш и завършваш денят с най-добрите условия за продуктивна дейност и чувство на удовлетворение). Хората, изучаващи и прилагащи новите форми на работа в мрежовата икономика, придобиват нови възможности, резултат от по-широката мрежа от "полезни връзки и контакти", и най-добрия достъп до ключова информация.

Едно от следствията на техническия и социален прогрес – възможността за много хора да живеят така, както по-рано са живели са само малка част от обществото, свободата на мобилност и избор на място за работа, които дава телеработата, влиза в тези предимства. Телеработата предоставя нови възможности, практически на всеки, независимо от адресната му регистрация. Днес, мениджърите от Европа, за които рангът им изисквал присъствие в американската "щаб-квартира", живеят на всяко място, близо до аеропорт и имащ достъп до Интернет-технологиите.

Но, телеработата от дома понякога става неудобна за хора, които имат не много силни личностни мотивации и не са достатъчно самостоятелни, т.е. за тях може би ще е необходим външен контрол. Има и случаи, когато млади хора с първа регистрация за работа се нуждаят от общуване с колектива за по бързо

придобиване на необходимия опит. За други пък "да се ходи на работа" е твърде важна част от техния живот, а "мястото на работа" - възможност да се видиш с приятели, да осъществиш своите социални контакти и поддържаш положително установени навици.

Оценявайки горните предимства на новата форма за трудова дейност следва да отбележим, че социално-икономическите изгоди за обществото от масовото приложение на средствата за телеработа се свеждат до:

а) Намаление на транспортните проблеми, трудните предвижвания, големия трафик и свързаното с тях замърсяване на околната среда. Телеработниците осигуряват съществено намаление на общия автомобилен трафик. В Калифорния и някои други щати съществуват законодателни и финансови програми за стимулиране на телеработата като част от кампаниите срещу замърсяване на околната среда;

б) Добрите възможности за работа и заетост - потенциално, телеработата може да позволи на хората в районите с висока безработица да получат достъп до възможностите за работа, които възникват във всеки район на света. В този смисъл, можем да се възползваме от две съществуващи възможности: първо – индивидите трябва да имат квалификация, за която има повишено търсене, а също и добре развити лични навици в електронните мрежи, което ще позволи да попаднат в ползрението на работодателите; второ - местната съобщност е длъжна да направи необходимото, за създаване на собствен профил на мрежи в информационното пространство и осигури съответните условия и възможности за "дистанционна работа" за своите жители;

в) Достъп до тази специфична дейност на хората с ограничени възможности или намиращи се в местата за лишаване от свобода, за които телеработата може да създаде по-добри условия за труд, квалификация и общуване. Тези хора са със специфични проблеми, - здравословни, които не позволяват да се предвижват или имат нормален работен ден; самотни родители, които трябва да се грижат за децата си; хора, грижещи се за възрастни или болни родственици и др.

С оглед на необходимостта от законодателно осигуряване на конкретизацията и детайлизацията на телеработата в практическите ситуации на държавните и обществени организации се разработват съответни правила и регулиращи документи. В САЩ, например, вече има цяла поредица от такива документи: ADA – Акт (Закон) за правата на американците, имащи ограничена трудоспособност; EEO - Възможности за равно трудоустройство; FLSA - Закон за справедливи трудови стандарти; LMRA - Закон за взаимоотношенията между изпълнителите и мениджърите; SOHO - правила за малкия офис (домашния офис и др.), закони и правила за регулиране [11]. Днес, американските съдии по-скоро оценяват благоприятно правото на работника на дистанционна работа, ако тя обикновено се изпълнява извън офиса, или ако може да бъде изпълнена без загуба на

ефективността и продуктивността. Има и прецеденти - предоставяне на права за телеработа на хора с ограничени двигателни възможности.

В степеня, в която Интернет-технологиите намират все по-широко приложение, мрежовата икономика ще става все по-забележима, а хората все повече ще заменят традиционите форми на дейност с нови, които се основават на използваните ИКТ. Така те ще създават мрежови форми на организация и адаптират общоикономически инфраструктури към новите възможности на глобалните мрежи.

Редом с позитивните нагласи към парадигмата „Нова икономика” се срещат и критични нотки относно възвеличаването на ИКТ като основа на новата икономика и информационното общество. Американският икономист Либовиц, в книгата си „Преосмисляне на мрежовата икономика – истинските сили влияещи на Интернет-пазара”, от позицията на радикалния позитивизъм, не приема, че след еуфорията за пренаписване всички закони на икономиката ще се създаде „Нова икономика”, заявява че тя ще се смени с доказалите своята жизненост закони на икономиката и те ще се прилагат и по отношение на Интернет-пазарите. И това, което се нуждае от изменение, са само нашите очаквания”. Визирият Либовиц се спира на шест постулата на новата икономика и насочва критиката си, съпоставяйки ги с икономическата действителност като митове и реалности: 1) Базовите принципи на Интернет; 2) Истината за необходимостта да бъдеш пръв на пазара; 3) Бъдещето на е-търговия; 4) Парадоксът „ценност - печалба и Интернет”; 5) Бъдещето на рекламата в мрежата; 6) Икономиката на авторското право и Интернет. Трябва още в самото начало да подчертаем, че критиката на цитирания автор е доста неясна и противоречива.

Относно първия „мит” за базовите принципи на Интернет, признава, че глобалната мрежа съдържа потенциал да създава ценност, като предлага по-ефективен начин за предаване и получаване на информация, доколкото съвременните и традиционните средства за трансформация на информацията, създават фундамента на икономиката. И, че Интернет е по-еволюционно явление от традиционните средства за разпространение на информацията, доколкото доставя допълнителна изгода – при това самият репициент може да определя, каква именно информация иска да получи.

Като се съгласява първоначално с трите специални икономически характеристики на Интернет, разкрити от повечето експерти в бранша (ефектът на мрежата; икономията от мащаба; победителите ще завладеят целия пазар), той заключава, че: 1) не всички области (и участници – к.м. – И.И.) свързани с използване на е-търговия ще получат ефект от мрежата, без да отчита, че той ще дойде по-късно и не само от мрежата, но и от допълнителните ползи, които биха получили потребителите на продуктите от подобен род търговия; 2) икономията от мащаба води до намаляване на средните разходи, а постоянните разходи се

разпределят върху по-голям обем продукция и стават прогресивно по-малка част от общите разходи, в резултат на което почти всички производства ще имат някаква икономия от мащаба, а не само големите както се приемаше до сега; 3) доколкото ефектът на мрежата и икономията от мащаба работят в тандем, големите компании ще имат конкурентни предимства над по-малките, което води до сценарият, че „победителите получават всичко”. Но дали е възможно традиционните отрасли да работят по такъв сценарий? В отговор на този въпрос авторът насочва оръжието на критиката си към концепцията на „заклучването” (затварянето), чийто най-общ смисъл е в това; бъдете първопроходци на вашия пазар и ефектът на „затварянето” ви гарантира, че нито един от вашите потребители не може когато и да е, да премине към вашите конкуренти. Така „заклучените” от Либовиц потребители се срещат с два типа разходи при превключването им към алтернативни продукти: разходи за обучение – усвояване на нови методи за работа и характеристиките на новите продукти, обучена способност да използват новите продукти с оглед на това да получат достъп до файлове, създадени към предшестващите продукти и т.н; разходи за съвместимост – резултат от промяна в начините на работата с другите, които си взаимодействат с вас;

След анализа си, противникът на новата икономика се съгласява, че въпреки заблудата на част от привържениците ѝ, логиката на останалите е следната:

1. Колкото повече хора използват даден продукт, толкова повече той става по-ценен;

2. Компанията с най-голям обем реализирана продукция благодарение на икономията от мащаба, ще работи по-ефективно от своите конкуренти;

3. Замяната на високотехнологичните продукти е трудна задача и „заклучването” прави излезът на пазара на първия още по-важен. Ако потребител замени един продукт с друг, а всички останали да го ползват, ще е сериозно препятствие за тях;

4. Когато горните факти се комбинират, е възможен сценарият „първият печели” или компанията, излязла на пазара е доминираща и никой и никога не може да я измести.

Фактите, обаче противоречат с горните тези, с което се съгласява и самия автор когато заявява: „Компанията, която търпи загуби в съответната година с цел да спечели войната за пазарен дял, по-скоро открива, че е удържала пирова победа. Компанията, които все още се придържат към подобна стратегия и инвестират значителни суми в получаването на предимства за сметка на ранното излизане на пазара, вероятно ще загубят. В повечето случаи за компанията занимаващи се с онлайн търговия не е характерна ситуацията „който започва пръв ще спечели”.

Очевидно е, че някои продукти (и услуги) могат да се продават много добре с помощта на Интернет, а други не. В този смисъл, тези, които могат да бъдат обект на продажба чрез мрежата могат да се диференцират в отделни групи, в зависимост от

качествената им еднородност. От друга страна, предвид на обстоятелството, че дигиталната търговия не може да обхване безкрайното множество от стоки и услуги, както скепсиса у някои икономисти, в това число и цитирания автор, продуктите, които по всяка вероятност едва ли ще се продават успешно, чрез мрежата също може да се групират по съответни признаци. Заклучавайки, може да се обобщи, че като цяло е-търговия ще се разширява, но няма да бъде всеобхватна. Тя ще си остане значителна, но не и абсолютно доминираща, както се мислеше в началото.

Беглата преценка на привържениците или противниците на новата икономика е само върхът на айсберга, чието по-пълно опознаване и разкриване изисква усилията на много учени и по-всичко личи очакваните иновации в областта на ИКТ. Категоричността на тезите в двата лагера не може да се приеме, доколкото новите предизвикателства почиват на постиженията на науката (най-вече икономическата) през последните години и бъдещето ще покаже посоките на това развитие.

Обобщаващият извод от краткия семантичен и аксеологичен анализ на новата икономика, независимо от нейните критици е, че тя е най-новия феномен на XXI век, който решително променя стереотипите в мисленето (а също в поведението и действието), като поражда заедно с това много въпроси, свързани с по-нататъшното развитие на обществото, които чакат своето творческо решение от научната общност.

ПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] The World's Most Effective Policies For The e-Economy, (2002), London INSEAD
(за краткост е прието да се наричат ИКТ от Information - Communication Technologie)
- [2] Status Report on European Telework 1997, European Commission Report 1997
- [3] Цвылев Р.И., Постиндустриальное развития. Уроки для России., М: 1998, Наука, 1996, с.136-141
- [4] Encyclopedia of the New Economy, WIRED May, 1998.
- [5] Fifth Framework Programme, European Commission, 1998
- [6] Mazerov M., Iris J. Lav, A Federal “Moratorium” on Internet Commerce Taxes Would Erode State and Local Revenues and Shift Burdens to Lower-Income Households. Center on Budget and Policy Priorities, May, 1998.
- [7] European Telework Online, 1999.
- [8] Телеработа и Теледоступ: Общие понятия и определения, ЕТО, 1997
- [9] Паринов, С.И., Обзор социально-экономических приложений Интернет-технологии, 1997
- [10] Discussions, European Telework Online,
<http://www.eto.org.uk/discuss/discuss>
- [11] Либовиц С., „Переосмысление сетевой экономики – истинные силы, влияющие на Интернет-рынки”, представено с любезното съдействие на Moscow Business School, 2007 г., с.2, 8. 15.